

В Інституті літератури

ПРЕЗЕНТАЦІЯ МОНОГРАФІЇ АРХІЄПИСКОПА ІГОРЯ ІСІЧЕНКА

Презентація нової праці знаного дослідника українського середньовічного й барокового письменства, професора Харківського національного університету імені В. Каразіна та Національного університету “Києво-Могилянська академія” архієпископа Ігоря Ісиченка “Війна барокових метафор. “Камінь” Петра Могили проти “підзорної труби” Касіяна Саковича” (Харків: Акта, 2017. – 348 с.) відбулася в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України 30 листопада 2017 р. Обговорення пройшло в динамічній, конструктивній, фаховій атмосфері.

Відкривав і далі модерував захід директор Інституту літератури академік НАН України *М. Жулинський*. У вітальному слові він окреслив персональний внесок владики І. Ісиченка у здобутки відділу давньої української літератури, з яким той постійно співпрацює ще з часів написання кандидатської дисертації, і по тому наголосив на винятковій ролі досліджень середньовічного та барокового письменства в контексті формування сучасної моделі історії української літератури.

Діалог “*Perspectivy*” Касіяна Саковича (1642) і трактату “*Λίθος*” “смиреного отця Євсевія Пиміна” (1644) уперше розглянуто не тільки як “змагання богословських концепцій, а й драматичний художній пошук” та, зрештою, “промовисте свідчення переходу до нового типу письма, властивого ранньомодерній епосі”. Раніше появі наукової праці такого стибу перешкоджало “витіснення польської мови з культуротворчого поля України, методологічний консерватизм та ідеологізація літературознавчих досліджень”. Натомість у праці владики Ігоря Ісиченка українське письменство доби Бароко постає як органічна частина загальноєвропейської культури епохи Контрреформації. У цих координатах ареною для війни барокових метафор є спільний дискурсивний простір і сарматська культура Речі Посполитої. Незважаючи на позірну альтернативність конфесійних позицій, “опоненти послугуються однією мовою (польською з рясними вкрапленнями латинізмів та епізодичним вжитком українських і церковнослов’янських слів та висловів)”. Ба більше, спільною для авторів “є не лише мова”, а й “культурні коди”. Отже, найвідоміший полемічний текст Касіяна Саковича, написаний насамперед для обґрунтування власного рішення переходу до Римо-Католицької Церкви, та відповідь православних інтелектуалів кола Петра Могили, схованих під маскою Євсевія Пиміна, постають перед читачами як діалектичне ціле.

Наполягаючи на ролі риторики як істотного чинника формування української барокової літератури, владики Ігор Ісиченко розглядає метафору не лише як один із центральних тропів ранньомодерного письма, а і як прояв “стратегічного мислення у компонуванні тексту” (недарма з давньогрецької *στρατηγία* перекладається як “мистецтво полководця, вміння командувати військом і вести війну!”). У випадку Касіяна Саковича “перспектива”, яка дає змогу під збільшувальним склом розглядати хиби опонентів, – це “смыслотворча модель, здатна мінімізувати аксіологічну відстань між сакральним об’єктом і читачем”. Коли з’являється структурно симетричний до твору опонента трактат Євсевія Пиміна “*Λίθος albo Kamień*”, сенс заголовка відсилає читача вже до сюжету з Першої книги Царств, де розповідається про перемогу тендітного пастушка Давида над філістимлянином Голіафом (1 Цар 17:49). Отже, метафорична модель тексту-як-каменя, кинутого “з праці правди

Святої Православної Руської церкви” на зняття опонента – підзорну трубу”, стає біблійним тематичним ключем (за висловом Р. Піккіо) до словесного двобою та відображає *цивілізаційне протистояння* “сильної скромною простотою православної Руси та потужного самовпевненого Заходу”. У метафоричну битву втягуються всі композиційні елементи обох полемічних творів, починаючи зі вступного біблійного епіграфа та способу викладу богословської аргументації й закінчуючи риторичними прийомами дискредитації супротивника та гербовими посвятами Станіславові Любомирському (Касіян Сакович) й Максиміліянові Бжозовському (Євсевій Пимін).

Фахівці з медієвістики та літератури доби Бароко зазначили, що нова праця владики Ігоря Ісіченка може бути зразком для подальших досліджень полемічної літератури загалом, оскільки “Війна барокових метафор” дає змогу вийти за межі ще досі не подоланої конфесійної однобічності й “чорно-білого мислення” про полемічну літературу; досягти ідеального балансу між літературознавчою інтерпретацією та аналізом історико-літургійних аспектів і богословського резонансу діалогу Касіяна Саковича та Євсевія Пиміна.

На різних аспектах новаторства ракурсу подачі матеріалу й інтерпретаційних підходів, на переконливій аргументації, зіпертій на велику і ґрунтовну джерельну базу, на важливості богословського аспекту дослідження владики Ігоря Ісіченка наголошували завідувач відділу історії української літератури, член-кореспондент НАН України *М. Сулима* і провідні наукові співробітники відділу – *В. Сулима*, автор уже опублікованої рецензії на цю працю, та *Ю. Пелешенко*, а також колишній член відділу, а нині доцент Національного університету “Києво-Могилянська академія” *Г. Павленко*. Далі дискусію про специфіку цитування біблійних текстів авторами “Перспективи” та “Літосу”, а також характер відмінностей 1) між унійною і православною церквою в XVII ст. з літургійного й сакраментологічного погляду та 2) сучасними і бароковими засобами ведення коректної суперечки продовжили докторант *Р. Ткачук* і старший науковий співробітник відділу історії української літератури *Р. Кисельов*.

На презентації були присутні не лише колишні й теперішні співробітники відділу історії української літератури, а й колеги з інших відділів Інституту. Участь у дискусії взяли головний редактор журналу “Слово і час” *Л. Скупейко*, члени сектору класичної української літератури – його завідувач *М. Бондар* і *Л. Мороз*, а також представники суміжних гуманітарних галузей, а саме науковці з Інституту філософії імені Григорія Сковороди НАН України, знавці української філософської думки *Я. Стратій* та *М. Симчич*.

Магістрантка Києво-Могилянської академії *О. Пелешенко* зацікавилася висвітленням ролі паратекстуальних елементів (термін Ж. Женетта), які не лише межують із власне текстом, а й контролюють та скеровують читацьку рецепцію. Саме тому увага до перед/між/післятекстового комплексу (семантичної вагомості псевдоніма колективного автора “Літосу” Євсевія Пиміна, гербових присвят, епіграфів, передмов, заголовків, іменних покажчиків) допомагає поглибити розуміння “комінукативної перспективи” полеміки між Касіяном Саковичем та колом могилянських інтелектуалів на чолі з митрополитом Петром Могилою, а також “включеності” обидвох нараторів у спільну барокову архітекстуальну гру.

Отже, книга владики Ігоря Ісіченка оприявлює актуальні проблеми взаємодії лінгвістичного, художнього та ціннісного просторів, у яких функціонує й долає опір репрезентації жанрове слово (за визначенням М. Бахтіна) полемічного твору. Безсумнівно, поява “Війни барокових метафор” – це знакова подія не лише для дослідників історії української літератури XI –XVIII ст., а й для сучасної гуманітаристики загалом.

Олена Пелешенко

м. Київ

Отримано 11 грудня 2017 р.

